

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ВИХОВАННЯ В ДУСІ МИРУ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Іскра Л.В.

Рівненський державний гуманітарний університет

Ця стаття присвячена проблемі виховання в душі миру у навчально-виховному процесі. А саме формуванню миротворчих поглядів старшокласників загальноосвітніх шкіл. В ній розкриваються особливості проектної діяльності учнів під час позакласної роботи. Розглядаються можливості використання методу проектів у процесі формування гуманістичного світогляду. Подається аналіз питання пошуку нових форм і методів у позакласній роботі.

Ключові слова: виховання у душі миру, миротворчі погляди, проектна діяльність учнів, позакласна робота.

Постановка проблеми. Питання мирного співіснування сьогодні, як ніколи, набуло особливо важливого значення. Нового осмислення проблеми миру вимагає ситуація в Україні. На думку багатьох педагогів, виховання в душі миру, формування миротворчих поглядів та гуманістичного світогляду сучасної молоді стає все більш соціальним явищем.

Сучасні реалії вимагають від педагогів нових, нетрадиційних підходів до організації навчання школярів науці і мистецтву жити в мирі та спонукають шукати ефективні форми та методи роботи зі школярами у формуванні миротворчих поглядів в рамках цілісного педагогічного процесу.

Аналіз педагогічної літератури, останніх досліджень з проблеми дозволяє зробити висновок про те, що у галузі виховання шкільної молоді в душі миру вже існує досить великий досвід [1; 2; 3; 5; 6; 9; 10; та ін.]. Основні методологічні підходи щодо виховання шкільної молоді у русі педагогіки миру розкриваються у працях М. В. Кабатченка, А. С. Капто, З. І. Шнекендорфа. Формування концепції виховання у душі миру, педагогіки миру як закономірного етапу розвитку сучасної педагогіки, знайшла своє відображення у працях І. Д. Беха, О. В. Безкоровайної, І. І. Бринзова, О. В. Овчарук, С. А. Танганя та інших. Зокрема І. Д. Бех, А. С. Дем'ячук, О. В. Коржова у своїх дослідженнях пропонують деякі підходи щодо відбору змісту виховання на ідеях миру, звертаються до розгляду форм і методів організації навчально-виховного процесу, що забезпечують більш активну участь учнів, яка досягається комплексом навчального матеріалу, організаційно-управлінського, науково-методологічного забезпечення.

Але, під час дослідження нами було виявлено, що проблема виховання в душі миру, формування миротворчих поглядів старшокласників у позакласній роботі досі спеціально не досліджувалась. Тому виникла необхідність пошуку шляхів щодо ефективного формування гуманістичного світогляду старшокласників, спираючись на те, що погляди, як філософська категорія, є невід'ємною складовою світогляду.

Основними цілями нашого дослідження вбачаємо у розробці спеціального змісту позакласної роботи зі школярами, що спрямований на формування миротворчих поглядів, а також втілення відповідних форм та методів організації позакласної роботи, що сприяють формуванню активної життєвої позиції старшокласників щодо сучасних проблем війни та миру та підвищують ефективність виховання в душі миру.

Виклад основного матеріалу. Складність та багатогранність процесу виховання підростаючого покоління в душі миру зумовлює необхідність відповідної системи, форм і методів реалізації цілей та завдань педагогіки миру.

Формуванню концепції культури миру, яка стала методологічною основою виховання в душі миру/ педагогіки миру сприяли теоретичні розробки секретаріату ЮНЕСКО, досвід практичних проектів, широке обговорення питань культури миру на нарадах і конференціях ЮНЕСКО та нагромаджений певний доробок і досвід у галузі педагогіки миру (Алексахина Л. Н., Дем'ячук С. Я., Безкоровайна О. В., Булгакова А. та ін.)

Проблема виховання шкільної молоді у душі миру є не принципово новою для педагогічних колективів українських загальноосвітніх шкіл. Кожен крок в організації педагогічного процесу у школі спрямований, насамперед, на моральне виховання покоління молодих українців. А сприйняття цінності миру, як у найближчому оточенні, так і в глобальному сенсі, є однією з найважливіших рис члена сучасного громадянського суспільства, до будівництва та розвитку якого прагне нова Україна.

Окреме місце у розвитку вітчизняної теорії та практики педагогіки миру посідає діяльність лабораторії з проблем виховання шкільної молоді на ідеях миру у м. Рівне, її засновник професор С. Я. Дем'ячук підкреслював, що «українське суспільство вимагає, щоб українська школа готувала активних і свідомих творців нашого життя. А тому перед нею ставляться нові, більш складні завдання по вихованню підростаючого покоління. Змінюється та оновлюється зміст виховання на ідеях миру. Він приводиться у відповідність з новими цілями української школи» [6, с. 9].

Аналіз публікацій, спеціальних досліджень, матеріалів наукових та науково – практичних конференцій, що проводилися лабораторією, дозволяють говорити про значний внесок колективу лабораторії у розповсюдження та впровадження ідей виховання в душі миру в українській освіті.

Наукові працівники лабораторії основними методами виховання дітей у душі миру вважали наступні методи виховання: метод переконання, метод прикладу, метод змагання, метод заохочення та інші. Цей методологічний підхід, за нашими спостереженнями, і обумовив той факт, що серед дослідників проблем педагогіки миру Рівненських шкіл як основні форми та методи виховання у душі миру розглядалися бесіди, розповіді, лекції, диспути, а також спеціальні уроки миру. Ці методи розглядалися як методи різнобічного впливу на свідомість, почуття й волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань [4, с. 206].

На наш погляд, слід особливо підкреслити думку керівника науково – дослідної лабораторії А. С. Дем'ячука, що «Провідну роль у групі методів, що спрямовані на формування патріотичних почуттів учнів, відіграють методи словесного впливу» [5, с. 143].

Найбільш ретельно та продуктивно, згідно нашого аналізу, було досліджено можливості клубів миру в вихованні учнів в душі миру. Педагоги підкреслюють, що налагодження дружніх зв'язків зі школами зарубіжних країн, формування полікультурних компетенцій учнів дозволяють пізнати національні культури, навчають толерантності відносно відмінностей та спілкування, співпраці на базі спільних гуманістичних цінностей. Особливо важливим є поява за часів незалежності можливості персональних контактів з однолітками з-за кордону. У рамках діяльності клубів поряд з такою формою як «дитяча трибуна за мир», велику зацікавленість у школярів викликала секція «дитяча дипломатія».

На думку О. В. Коржової, необхідно вживати заходи, що створюють умови для втілення одержаних знань в конкретній діяльності (проведення благодійних концертів, аукціонів миру з наступним перерахуванням коштів у фонд миру, дитячі будинки, допомога хворим, літнім людям, участь у проведенні всеукраїнських та міжнародних миротворчих акцій тощо) [9].

Ефективним виявилось проведення конкурсу юних дипломатів, театралізованого свята «У нас друзі на всій планеті», конференції «Ми і Європа». Дослідження О.В. Коржової підтвердило, що активні масові форми позакласної роботи шкільних клубів миру: «Дитяча трибуна за мир», рольові ігри, ринги з питань політики, конкурси з питань миру, зустрічі за «круглим столом» є найбільш привабливими для учнів.

Перевага цих форм полягає в тому, що всі учні без винятку, в тому числі із середньою та слабкою успішністю, можуть проявити себе під час участі у цікавих для них проектах. Вони можуть охопити більшість підлітків, що принципово важливо для організації ефективного виховного процесу. Зі свого боку шкільна практика свідчить, що в конференціях, бесідах, дискусіях, захистах рефератів, конкурсах, лекціях бере участь невелика кількість учнів. У цих видах діяльності можуть проявити себе переважно діти з більш високим рівнем інтелектуального розвитку. Ми поділяємо думку про те, що такі форми виховної роботи є пасивними, статичними для школярів, не налаштовують їх на активну діяльність і тому не викликають особливого інтересу.

Позитивним, на наш погляд, є чітка практика спрямована рекомендацій відомого українського вченого І. Д. Беха, який підкреслює, що якісний рівень та ефективність виховання підростаючого покоління в душі миру досягається комплексом навчального матеріалу, організаційно-управлінського, науково-методологічного забезпечення. Процес виховання цього феномену потребує постійної уваги і на уроках, і у виховній роботі, і в сім'ї.

Він пропонує вчителю різноманітні форми та методи виховання підростаючого покоління в руслі проблематики педагогіки миру [2]. Наприклад, бесіди: «Планета – наш загальний дім», «Що для мене мир», «Гуманізм – найважливіша умова мирного співіснування» та інші; огляди періодичної преси («Що? Де? Коли?», за текстами газет «Цікаві хвилини», «Пульс планети», огляд телепередач; форми роботи пов'язані з вивченням історії краю і народом – історичне краєзнавство; виховання відповідального ставлення до природи; виховання правосвідомості; виховання засобами праці – продуктивна, соціально-ціннісна діяльність, благодійництво, проведення операцій «Турбота», «Милосердя», «Світ навколо мене», та інші.

Також він пропонує звернути увагу на ті форми і методи, що поки ще не є досить розповсюдженими

у шкільній практиці: метод тестування, ситуаційно-рольові ігри, соціограма, філософські бесіди, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри драматизація, правовий ринг, інтелектуальний правовий хокей, правовий бліц-турнір, ділові ігри: прес-конференція, зустріч на вищому рівні, міжнародний суд, «Один світ один народ», «ООН – в третьому тисячолітті» тощо.

Але аналіз педагогічної періодики свідчить про те, що найбільш розповсюдженою формою виховання в душі миру залишається «урок миру». Публікувалось багато рекомендацій, розробок змісту та організації таких уроків. Особливо слід відмітити, що практика виховання підростаючого покоління в душі культури миру показала можливості організації всього педагогічного процесу в руслі ідей миру в межах школи.

Інший відомий український дослідник у галузі порівняльної педагогіки О. В. Овчарук використовує терміни «освіта миру», «навчання миру» і підкреслює, що «Основна мета навчання миру спрямована на вироблення в учнів критичного та мотиваційного відношення до питань та процесів мирного співіснування та утримання від ворожих дій» [10, с. 6].

Одним із пріоритетних і складних завдань є практична реалізація у шкільній освіті концепції виховання в душі миру, яке охоплює всі види навчальної і позанавчальної діяльності. Спеціальна підготовка педагогічного колективу та учнів являється важливим етапом. Першими кроками «входження у проблему» є проведення анкетування, що дозволяє виявити рівень актуальності проблем, охоплених педагогікою миру, та цикл вступних занять, що дозволяють розібратися та усвідомити ключові поняття проблематики і позиції школярів.

Звертаючись до практики навчально-виховної роботи в школі, слід визнати, що у шкільній практиці широко використовуються такі форми організації виховання учнів у душі миру, як уроки миру, лекції, бесіди, клуби інтернаціональної дружби, клуби миру. Але, сучасний педагогічний процес потребує впровадження нових підходів щодо змісту та організації навчання шкільної молоді науці та мистецтва мирного життя у світі. Важливе місце у виконанні цього завдання посідає позакласна робота у загальноосвітній школі. Як свідчить аналіз шкільної практики, сучасні вчителі та школярі вважають найбільш цікавими та ефективними такі методи та форми організації педагогічного процесу, у тому числі і позакласної діяльності, що перетворюють учня з об'єкта у суб'єкт виховання. З цієї точки зору особливо цікавим може бути метод проектів.

З позиції формування миротворчих поглядів шкільної молоді, принципово важливо те, що у проектній діяльності суб'єкт педагогічного процесу у русі створення особистісного освітнього та світоглядного продукту бере безпосередню участь у відборі змісту педагогічного процесу, набуває досвід застосування знань у різноманітних життєвих та пізнавальних ситуаціях, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Суть проектної діяльності полягає у тому, що учень у ході роботи над проектом осягає реальні процеси, проживає конкретні ситуації, сягає вглиб явищ, конструє нові об'єкти і т.д. Проектна діяльність активізує самостійну діяльність учнів на основі особистісного вибору з вирішення пізнавальних чи практичних завдань у нестандартних ситуаціях. Проектна діяльність як освітня технологія передбачає цільову спрямованість кожного проекту, наявність гіпотези та

основних ідей дослідження, вимірних критеріїв оцінки одержаного результату, алгоритмічність та чітку послідовність дій учителя та учня. У проектній діяльності проявляється раціональне поєднання теоретичних знань і практичних дій у вирішенні конкретної проблеми Використовується сукупність проблемних, дослідницьких, практичних методів роботи, за своєю суттю завжди творчих [8].

Але, як свідчить практика використання методу проектів у позакласній роботі для реалізації ідей педагогіки миру, виховання в душі миру вимагає посилення уваги до підготовки і перепідготовки педагогічних колективів. У проектній освітній діяльності змінюється роль учителя. Він перетворюється із диктатора і носія істини в організатора діяльності учнів, у менеджера освіти. Тому, на наш погляд, доречною є попередня підготовка педагогів (вчителів або шкільних психологів), які будуть працювати у рамках вирішення завдання практичної реалізації ідей виховання в душі миру, формування миротворчих поглядів школярів у позакласній роботі.

З метою попередньої підготовки педагогів щодо виховання в душі миру, формування миротворчих поглядів в учнів у позакласній роботі у межах проблематики миру з використанням проектної діяльності ми розробили методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх шкіл «Формування миротворчих поглядів учнів у позакласній роботі» [7].

Для реалізації мети пропонується вчителям загальноосвітніх шкіл при відборі змісту, форм та методів позакласної роботи брати до уваги такі аспекти: 1) необхідність представлення або нагадування сутності ідей педагогіки миру, її проблематики; 2) розгляд проблеми формування світогляду учня та розуміння важливості формування поглядів людини як складової її світогляду; 3) також актуальним для вчителів є теоретичні матеріали стосовно методу проектів у педагогічній діяльності та розгляд шляхів практичної реалізації цієї освітньої технології.

На початку роботи необхідно виявити зацікавленість школярів у проблемах, що стосуються насильства, тероризму, війни та миру.

З метою реалізації ідей формування миротворчих поглядів треба провести первинні зрізи, враховуючи вимоги до освітнього проекту, необхідного визначення особистісної і соціально-значущої проблеми, яку необхідно вирішити у ході роботи над проектом. Пропонується 4 блоки проблем, що розглядаються у руслі виховання толерантності та формування миротворчих поглядів для вияву проблеми чи кола проблем, що є актуальними для сучасних школярів на даний час. Відбір проблем базується, перш за все, на загальному розумінні миру як відсутності насильства і на вже накопиченому учнями інформаційному багажі і життєвому досвіді. При цьому насильство розуміється не тільки, як агресія і т.д., але як і перешкоджання до задоволення основних соціально-економічних потреб людини [11].

Пропонується проведення попередньої роботи серед учнів для подальшого сприйняття, осмислення, формування власної позиції стосовно проблем миру та насильства. Розроблений нами тренінг-семинар «Формування толерантного ставлення шкільної молоді до оточуючого середовища», спрямований на те, щоб допомогти учням стати більш уважними, гнучкими і толерантними, навчитися взаємодіяти один з одним у групі, навчитися вирішувати проблеми без конфліктів.

Тренінг складається із комплексу практичних завдань, вправ, ігор, які виконуються в індивідуальній, парній і груповій формі. Слід підкреслити,

що, незважаючи на те, що тренінг має конкретний план, необхідно відноситися до занять гнучко і творчо, виходячи із вимог групи, динаміки її розвитку, зовнішніх факторів.

Запропонована програма розрахована на учнів старших класів, але може бути модифікована, як вказувалося вище. Оптимальною групою учнів може бути група із 10-15 чоловік.

Для практичної реалізації завдань формування миротворчих поглядів школярів пропонується 2 цикли занять, що можуть проводитися як під час класної години (виховної), так і у спеціально відведений час (план позакласної роботи). Заняття скомпоновані у чотири блока по п'ять занять кожне.

Щоб виявити стан миротворчих поглядів учнів потрібно провести первинний зріз. Анкети укладаються на основі проблематики, що була запропонована старшокласникам раніше з метою виявлення їх особистісної і соціальної актуальності. Анкета містить ті ж блоки питань: проблема насильства, попередження насильства, торгівля зброєю, насильство на міжнародному і міжрелігійному ґрунті. Проте, вони були сформовані таким чином, що школярі повинні виражати своє ставлення до проблем відповідями: повністю погоджуюся, швидше погоджуюся, важко сказати, швидше не погоджуюся, зовсім не погоджуюся.

Як приклад змісту та методики проведення заняття можна запропонувати до розгляду п'яте заняття першого блоку [7, с. 76-77]. Завданнями заняття є визначення сутності поняття «Тероризм» та причини виникнення данного явища; навчання учнів аналізувати історичні, правові документи і статті за данною тематикою. Після вступного слова вчителя за змістом проекту, з підготовленою заздалегідь доповіддю «Історичний аспект виникнення тероризму», виступає учень. Слідуючий етап представляє собою презентації учнівських проектів «Причини виникнення сучасного тероризму» та обговорення запропонованих питань, наприклад:

- Чому сьогодні гинуть люди?
- Чи заслуговують терористи гуманного ставлення до себе?
- Чи можна досягти цілей дипломатичним шляхом?
- Що потрібно робити всім країнам світу, щоб боротися з міжнародним тероризмом?
- Чи потрібно з ним боротися?

Наступним кроком є підбиття підсумків у вигляді дискусії з даної проблеми, яку можна вести тільки у чаті. Спілкуватися вербально один з одним заборонено. Після спілкування учні сідають у коло, зачитують всі варіанти та обговорюють. До уваги педагога пропонуються додаткові запитання, які можуть доповнювати написані думки чи пояснення:

- Чи можуть люди жити без зброї?
- Чи можливо щось зробити, щоб не застосовувати зброю?
- Чи має людина право забрати життя іншої людини?

Як підбиття підсумків вчитель задає запитання: Яким на вашу думку повинен бути Мир, щоб людям не хотілося застосовувати вогнепальну зброю?

Принципово важливо, щоб вчитель тільки керував процесом та брав до уваги всі запропоновані коментарі, зауваження, які б вони не були. Завершення та підсумок заняття має проводитися у безоцінній формі. Але необхідно підкреслити основні моменти діяльності, висновки, до яких дійшли учні; відмити проблемні моменти.

Створення умов, що сприяють саморозвитку особистості учня, його самовизначенню, творчій реалі-

зації під час проведення запропонованих занять – це мета організації проектної діяльності. Проектна діяльність, перш за все, повинна опиратися на інтерес, особистісні особливості, на суб'єктивний досвід кожного учня, нагромаджений ним у процесі особистої життєдіяльності.

Реалізація ідей виховання миру, на нашу думку, розпочинається під час вивчення та засвоєння концепції виховання в душі миру в діяльності педагогічних колективів та підготовки учнів до активної участі в ньому.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Недостатня наявність відповідних про-

грам, що давали б можливість в рамках цілісного педагогічного процесу прищеплювати учням певні установки і погляди на себе, навколишній світ та інших людей, з метою цілеспрямованого формування миротворчих поглядів шкільної молоді спонукають до розробки нового змісту та пошуку ефективних форм та методів роботи зі школярами.

Методичні рекомендації, розроблені нами, адресовані педагогічним колективам загальноосвітніх шкіл. Наступним етапом дослідження є робота з педагогами з метою втілення у шкільну практику методичних рекомендацій «Формування миротворчих поглядів учнів у позакласній роботі».

Список літератури:

1. Безкоровайна О. В. Педагогіка миру: визначення, завдання, шляхи їх реалізації / О. В. Безкоровайна // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3–4. – С. 146–154.
2. Бех І. Д. Гуманістична педагогіка: перипетії становлення / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності, 2001. – С. 21–24.
3. Брынзов И. И. Миротворческая деятельность международных педагогических организаций : (история становления и развитие: 1945–1995 гг.) : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. ист. наук / И. И. Брынзов. – М., 2000. – 25 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко / К.: «Либідь», 1997. – 376 с.
5. Дем'янчук А. С. Теорія виховання учнів на ідеях миру / А. С. Дем'янчук, С. Я. Дем'янчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2000. – С. 149–197.
6. Дем'янчук С. Я. Зміст виховання учнів на ідеях миру / С. Я. Дем'янчук // Матеріали міжнародної конференції «Педагогіка єдиного і цілісного миру». – Рівне, 1995. – С. 8–14.
7. Іскра Л. В. Формування миротворчих поглядів учнів загальноосвітньої школи. Методичні рекомендації / Л. В. Іскра // Рівне: РДГУ, 2014. – 103 с.
8. Іскра Л. В. Метод проектів в вихованні старшокласників в дусі мира / Л. В. Іскра // Сборник научных трудов по материалам международной научной конференции. – Одесса, 2010. – Т. 18. Педагогика, психология и социология. – С. 19–23.
9. Коржова О. В. Виховання підлітків на ідеях миру в позакласній роботі : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Коржова; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. – К, 1997. – 21 с.
10. Овчарук О. В. Культура миру в змісті освіти європейських країн (2000 рік – міжнародний рік культури миру) / О. Овчарук // Відродження. – 2000. – № 3. – С. 5–6.
11. Шелюк Л. О. Дослідження проблем миру в західній політичній науці // Педагогіка єдиного і цілісного миру / Л. О. Шелюк. – Рівне : Тетіс, 1995. – С. 43–45.

Іскра Л.В.

Ровенский государственный гуманитарный университет

ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕЙ ВОСПИТАНИЯ В ДУХЕ МИРА В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Эта статья посвящена проблеме воспитания в духе мира в учебно-воспитательном процессе. А именно, проблеме формирования миротворческих взглядов старшоклассников общеобразовательных школ. Она раскрывает особенности проектной деятельности учащихся во внеклассной работе. Рассматриваются возможности использования метода проектов в процессе формирования гуманистического мировоззрения. Анализируется вопрос поиска новых форм и методов внеклассной работы.

Ключевые слова: воспитание в духе мира, миротворческие взгляды, проектная деятельность учащихся, внеклассная работа.

Iskra L.V.

Rivne State University of Humanities

REALIZATION OF PRACTICAL OF PEACE-ABLE EDUCATION IDEAS IN PEDAGOGICAL EDUCATIONAL PROCESS

Summary

This article is devoted to the problem of peace education in pedagogical process. In particular, the problem of peace-able outlook development of upper secondary school students. It focuses on the specific of the students' project activity in extra-curriculum work. The application of project method in the school education process is being discussed. Analyzes problem of searching a new forms and methods in extra-curriculum work.

Keywords: peace-able education, peace-able views, student project activity, extra-curriculum work.